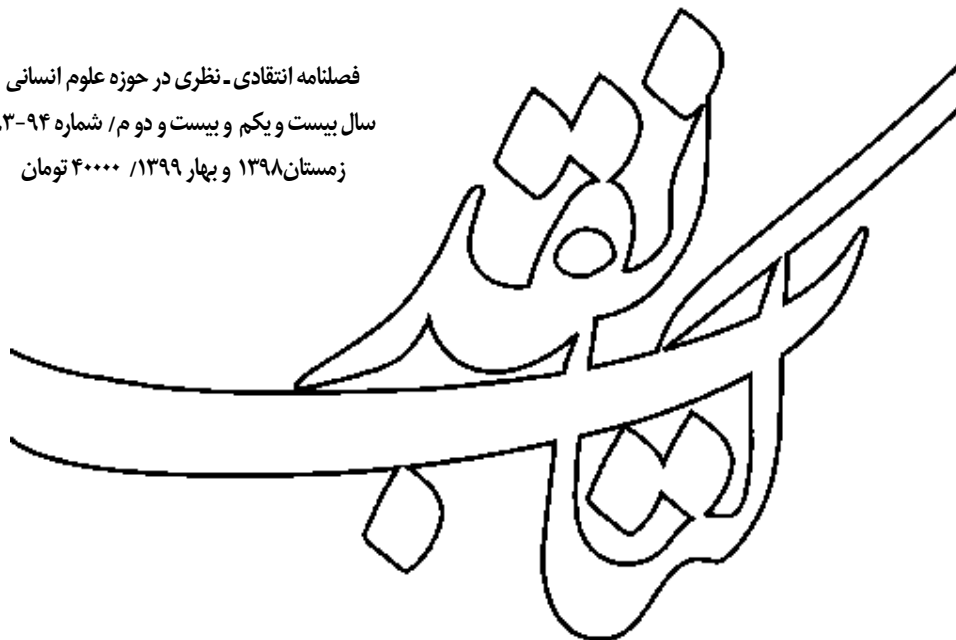

فصلنامه انتقادی - نظری در حوزه علوم انسانی
سال بیست و یکم و بیست و دوم / شماره ۹۴-۹۳
زمستان ۱۳۹۸ و بهار ۱۳۹۹ / ۴۰۰۰۰ تومان

صاحب امتیاز: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

مدیر مسئول: علی اکبر رشاد

سرمدبیر: رمضان علی تبار

دبیر تحریریه و مدیر اجرایی: سیدمهدی حسینی

مدیر اجرایی مهمان: حسن احمدپور

مترجم: محمدمهدی حکمت مهر

ویراستار: محمد شیروئی

چاپ و صحافی: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

نشانی: تهران- صندوق پستی: ۱۳۱۴۵۰۴۴۴ نمابر: ۸۸۷۶۴۷۹۲ تلفن: ۸۸۷۳۴۸۶۳-۰۱۰۶۴ ۸۸۰

قم- صندوق پستی: ۳۷۱۸۵-۱۷۹ نمابر: ۳۷۶۰۲۹۹۷ تلفن: ۳۷۶۰۳۵۷۱-۵

تلفن‌های مرکز توزیع و فروش: ۸۸۷۳۰۴۴۶-۰۳۳۴۱ ۸۸۰

<http://www.iiict.ac.ir>

Email: ketab-e-naghd@iiict.ac.ir

اعضای هیئت تحریریه (به ترتیب الفبا):

محمدعلی اسدی نسب	دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
سیدسجاد ایزدهی	دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
محمدباقر پورامینی	استادیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
قاسم ترخان	دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
محمد جعفری	دانشیار مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی*
عبدالحسین خسروپناه	استاد پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
حسین رضانی	استادیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
محمدجواد رودگر کوهپر	دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
حمیدرضا شاکرین	دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
محمد عرب صالحی	دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
رمضان علی تبار	دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
ابوالحسن غفاری	دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
علی فضلی	استادیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
عبدالله محمدی	استادیار مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

کتاب نقد (تا کنون) عمدتاً بر مدار فلسفه دین، کلام جدید و...، به هدف تبیین و دفاع عقلانی از آموزه‌ها، مبانی، معارف و کارکردهای دینی متناظر با ضرورت‌های بستر فرهنگی فعال در کشور در دو دهه گذشته بوده است.

اما دوره جدید کتاب نقد، با همکاری همه مراکز و شخصیت‌های علمی با حفظ رویکرد نقد و در یک گام پیش‌تر، مبتنی بر مواضع و معارفی که در دوره گذشته دغدغه تولید و ترویج آن را داشته است، در فضای نقد مبانی و نظریه‌های علوم انسانی با رویکرد اسلامی منتشر خواهد شد. بنابراین پژوهشی بودن، انتقادی بودن، اسلامی بودن و در قلمرو علوم انسانی بودن، ویژگی‌های درهم‌تنیده و ممزوج هویت دوره جدید کتاب نقد خواهد بود.

راهنمای تنظیم و ارسال مقالات

لطفاً به هنگام تنظیم و ارسال مقالات به موارد زیر توجه فرمایید:

۱. نام، نام خانوادگی، میزان تحصیلات، رتبه علمی، نشانی، کدپستی و شماره تماس مؤلف ذکر شود.
 ۲. مقالات، حروفچینی شده به پست الکترونیک نشریه ارسال شود.
 ۳. حجم هر مقاله بیش از ۲۵ صفحه ۳۵۰ کلمه‌ای نباشد. مقالات پر حجم در دفتر مجله تلخیص خواهد شد.
 ۴. چکیده فارسی مقاله، حداکثر در ۱۵۰ کلمه و حتی الامکان به همراه ترجمه انگلیسی آن به همین مقدار ضمیمه شود.
 ۵. واژگان کلیدی فارسی و معادل انگلیسی آنها، در آغاز مقاله ذکر شود.
 ۶. مقاله ارسالی نباید در هیچ نشریه داخلی چاپ شده باشد.
 ۷. مقاله ارسالی نباید همزمان به سایر مجلات یا مجموعه‌ها برای چاپ فرستاده شده باشد.
 ۸. معادل لاتین اسامی و اصطلاحات مهجور، بلافاصله پس از آنها باید داخل هلالین درج شود.
 ۹. منابع مورد استفاده، در مقاله به این شکل نوشته شود: نام خانوادگی نویسنده، تاریخ انتشار و شماره جلد (در صورتی که اثر دارای بیش از یک جلد باشد) و شماره صفحه (مظفر، ۱۳۵۷، ج ۲، ص ۱۹۴). در صورت تکرار منبع، به نام خانوادگی و کلمه «همان» و ذکر شماره جلد و صفحه اکتفا شود (مظفر، همان، ج ۱، ص ۱۹) و در صورت تعدد آثار منتشره در سال واحد از یک مؤلف، جهت نمایاندن ترتیب انتشار از حروف الف، ب، ج و... استفاده شود. فهرست منابع با رعایت ترتیب الفبایی نام خانوادگی نویسندگان، به شکل ذیل در آخر مقاله درج شود.
- أ) برای کتاب:** نام خانوادگی، نام نویسنده؛ **نام کتاب؛** نام مترجم؛ شماره جلد، نوبت چاپ، محل انتشار؛ ناشر، سال انتشار.
- ب) برای مقاله:** نام خانوادگی، نام نویسنده؛ «عنوان مقاله»؛ **عنوان مجموعه** (مجله)، شماره مجله، سال انتشار.
- مقالات و مطالب منتشره، لزوماً بیان‌کننده دیدگاه‌های فصلنامه نیست؛
 - فصلنامه در تلخیص و ویرایش مقالات و مطالب آزاد است؛
 - اصل مقالات ارسالی بازگردانده نمی‌شود؛
 - نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

علم دینی و علوم انسانی اسلامی

از منظر شهید سیدمحمدباقر صدر رحمته الله علیه

- ۵ سخن سردبیر / رمضان علی تبار
- ۷ بررسی زیست علمی - اخلاقی سیدمحمدباقر صدر / مریم برادران حقیر
- ۴۳ بررسی و تحلیل شاخصه‌های علم دینی در اندیشه شهید صدر / سیدمهدی سلطانی رنانی
- ۷۰ علم دینی از منظر شهید صدر با تأکید بر علوم انسانی اسلامی / صفوراسادات امین جواهری و سیدامید مؤذنی
- ۱۰۹ گذری انتقادی بر امتداد علمی - اجتماعی شهید سیدمحمدباقر صدر در توسعه علوم انسانی اسلامی / قاسم بابائی
- ۱۳۷ تأملاتی در کاربست استقرا در علوم انسانی با تأکید بر دیدگاه‌های شهید سیدمحمدباقر صدر رحمته الله علیه / مهدی میری
- ۱۸۹ بررسی و تحلیل نظام حقوق طبیعی و سنت‌های تاریخی از منظر شهید صدر / قاسم بابائی و سیدحسین فاطمی نژاد
- ۲۲۳ رویکرد قرآنی شهید صدر درباره عوامل شکل‌گیری تغییر و هدایت اجتماعی (در گفت‌وگو با استاد عبدالکریم بهجت‌پور)
- ۲۴۹ فقه و تمدن از نگاه شهید آیت‌الله صدر / سیدمحمدمهدی میرباقری

سخن سر دبیر

رمضان علی تبار

در مسئله «علم دینی» به‌ویژه علوم انسانی اسلامی، دیدگاه‌های مختلفی شکل گرفت. در برخی دیدگاه‌ها اصل علم دینی (امکان یا ضرورت آن) انکار می‌شود و رویکردهایی نیز موافق آن هستند. از جمله طرفداران مسئله علم دینی، شهید سیدمحمدباقر صدر (۱۳۵۳ق - ۱۴۰۰ق) فیلسوف، فقیه و متفکر شهیر جهان تشیع است. ایشان در علوم مختلف نظیر فلسفه، فقه، اصول فقه، تفسیر، معرفت‌شناسی و برخی علوم انسانی (مثل اقتصاد و سیاست) صاحب نظر و نظریه‌اند. برخی نظریه‌های مشهور وی را می‌توان به نظریه حق الطاعه، توالد ذاتی معرفت و منطقه الفراغ و امثال آن اشاره نمود. او کتاب‌های فراوانی را به رشته تحریر در آورد که **فلسفتنا، اقتصادنا، دروس فی علم الاصول (حلقات) و الاسس المنطقیه للاستقراء** از مهم‌ترین آنهاست. مسئله علم دینی و اسلامی‌سازی علوم را می‌توان در برخی آثار ایشان ردیابی نمود و امتداد آن را در بیشتر نظریه‌های ایشان به‌ویژه علوم انسانی نشان داد.

در تحقق و تکون علم دینی به‌ویژه علوم انسانی اسلامی، تولید نظریه در سه ساحت کلی مبانی، منطق و مسائل لازم و ضروری است که شهید صدر در هر سه سطح ورود جدی داشتند. دانش‌های زیربنایی و زیرساختی نظیر فلسفه، علم کلام، معرفت‌شناسی و امثال آن عهده‌دار بحث از مبانی و مبادی علم دینی است. مسائل روشی در دانش‌هایی

نظیر منطق (به مثابه روش‌شناسی عام) و فلسفه‌های مضاف به‌ویژه فلسفه علوم انسانی قابل پیگیری است. پس از ساحت مبادی و منطق، نوبت به حل مسائل علوم انسانی می‌رسد. شهید صدر تمامی ساحت‌های یادشده را در حوزه علم دینی و علوم انسانی اسلامی مد نظر داشتند؛ به عبارت دیگر تلاش‌های ایشان در این زمینه از انتزاعی‌ترین بحث تا انضمامی‌ترین آن امتداد می‌یابد.

بر این اساس شهید صدر برای ارائه و طرح نظریه علم دینی ابتدا به حوزه فلسفه و کلام اسلامی توجه نموده، به استخراج، تبیین و تحلیل مبانی و مقدمات فلسفی و نظری آن می‌پردازد. در حوزه فلسفه کتاب *فلسفتنا* و در علم کلام اثر بحث حول الولاية می‌توان اشاره نمود و بر اساس آن، در حوزه روش‌شناسی، مبانی و اصول کلی را تبیین می‌کند و در این زمینه هم به مسائل منطق و فلسفه عمومی علم التفات دارد و هم به مسائل روش‌شناختی خاص مثل مسئله استقرا در علوم تجربی، نظریه‌های اصولی و روش‌های تفسیری نظیر روش تفسیر موضوعی و امثال آن پرداخته است. سپس در حوزه علوم انسانی و علوم اجتماعی به معنای عام آن از اقتصاد اسلامی تا سیاست اسلامی و امثال آن نظریه‌پردازی کرده است. شهید صدر ضمن بررسی جایگاه و منزلت علم و علوم انسانی در مکاتبی چون کمونیسم و لیبرالیسم نشان می‌دهد علم در مکتب اسلام به دلیل برخورداری از خاستگاه و حیانی و الهی، دربرگیرنده اصول کلی و زیرساخت‌های کلان است. بر این اساس ایشان از فلسفه و مکتب توحیدی به منطق و روش‌شناسی، سپس به تولید علوم انسانی اسلامی پل می‌زند و از آنجا در صدد تحقق جامعه توحیدی است؛ لذا در بررسی آرای شهید صدر در حوزه علم دینی و تولید علوم انسانی اسلامی، باید از فلسفه و مکتب تا منطق و روش و از روش‌شناسی تا مسائل انضمامی علوم انسانی توجه نمود.

بررسی زیست علمی - اخلاقی سیدمحمدباقر صدر

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۲۰

تاریخ تأیید: ۱۴۰۰/۰۹/۱۸

مریم برادران حقیر*

چکیده

اگر تمایز علم دینی با علم رایج در تقسیم علم، به جز توجه به موضوع و روش، توجه به معلم است، شناخت معلمانی که در باور و منش و خلق علم دینی به پیشگامی شناخته شده‌اند، تسهیل کننده مسیر حرکت است. بنابراین این مقاله با مرور زندگی و آثار سیدمحمدباقر صدر قصد دارد سیره علمی - اخلاقی او را در چند مضمون کلیدی به تصویر بکشد؛ چراکه به گفته سیدمحمدباقر صدر هدایت دیگران تنها از راه ارائه مفاهیم و اعطای نظریه‌های محض نیست و لازم است اثرگذاری را در سطحی ملموس نیز تحقق بخشید. از آنجا که در جامعه علمی توجه به سیره علمی و عملی علما کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد و این مصادیق عینی با ظرفیت‌هایی که دارند، می‌توانند تسهیل کننده رشد منش رهپویان باشند، این مقاله هدف خود را بر این امر نهاده است. به علاوه مطالعه موردی با هدف فهم عمیق و زمینه‌ساز یادگیری می‌تواند در عرصه

* استادیار گروه معارف اسلامی و علوم تربیتی، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران. baradaran@isu.ac.ir